

Mikä tappoi Aleksanteri Suuren?

■ Historian tunnetuin maailmanvalloittaja Aleksanteri Suuri menehtyi varhaisessa 32 vuoden iässä. Tutkijat kiistelevät yhä, mikä hänen kohtalokseen koitui. Luonnollisen kuoleman kannattajat uskovat tartuntatautiin, toiset runsaan alkoholikäytön aiheuttamaan sairauteen. Sitkeänä elävän perimätiedon mukaan hänet kuitenkin autettiin tuonpuoleiseen tappavalla myrkyllä.

Pekka T. Heikura

Aleksanteri Suuren viimeiset elinkuukaudet olivat henkisesti raskaat. Hänen luotetuksensa ja rakastajansa **Hefaistion** oli kuollut edellisvuonna vain 30-vuotiaana, ja Aleksanteri oli surun murtama.

Kreikkalaisen historioitsijan **Plutarkhoksen** (n. 46–120 jKr.) mukaan menetyksen jälkeen tuntui kuin kuningas ei olisi tiennyt, mitä tehdä loppuelämällään. Ainoana lohtuna oli tieto, että neljän avioliittovuoden jälkeen vaimo **Roksane** oli vihdoinkin raskaana.

Tuskainen taival tuonpuoleiseen

Masentuneen hallitsijan matka kohti manalaa alkoi Babylonissa 29. toukokuuta vuonna 323 ennen ajanlaskumme alkua. **Bengt Liljgren** on koostanut kuvauksen mainikkaan soturin kuolinkamppailusta viime vuonna suomennettuun, WSOY:n julkaisemaan kirjaansa *Aleksanteri Suuri*.

Keväisen illan Aleksanteri vietti tavalliseen tapaansa juomingeissa amiraali **Nearkhoksen** luona. Sieltä hänet houkuteltiin hyvän ystävän **Medioksen** taloon, jossa rankka juhlinta jatkui.

Lopuksi **Nebukadnessarin** vanhaan palatsiin raahatulla valtiaalla havaittiin seuraavana päivänä korkea kuume, josta hän kuninkaallisten päiväkirjojen mukaan oli kärsinyt jo juhlista poistuessaan. Kaikki lähteet ovat yhtä mieltä siitä, ettei hallitsija potenuit krapulaa, vaan oli todella sairas.

►►►

Lukemattomat suuret taitelijat ovat tehneet aikojen saatossa Aleksanteri Suuresta. Marmorinen Aleksanterin pää Pergamonista on syntynyt noin 175–150 eKr. Kuva Bengt Liljgrenin teoksesta Aleksanteri Suuri, originaali David Lees, Scanpix/Corbis/SKOY.

Persian kukistaja

Aleksanteri syntyi 20. heinäkuuta 356 eKr. Hänen vanhempansa olivat Makedonian sotilasmahdin luonut kuningas **Filippos II** (hallitsi 359–336 eKr.) ja tämän neljäs vaimo **Olympias**.

Luovan, rohkean pojan opettaja oli itse **Aristoteles** (384–322 eKr.), aikansa kuuluisin yleisnero. Filippoksen tultua murhatuksi lahjakas nuorukainen peri sekä isänsä suurvallan, mainion armeijan että pitkään haudotun hankkeen Persian imperiumin murskaamisesta.

Kukistettuaan kapinat Kreikassa ja soittuaan Traakiassa Aleksanteri tunkeutui Persialle kuuluneeseen Vähään-Aasiaan vuonna 334 eKr. ja löi Persian sotajoukot muutamassa vuodessa. Rahavaikeuksilta

hänet pelasti muhkea ryöstösaalis.

Persian suurkuningas **Dareios III** oli kuitenkin päässyt pakenemaan valtakuntansa itäisiin osiin. Aleksanteri jahtasi tätä Keski-Aasiaan ja lopulta Intiaan saakka. Sieltä hän kääntyi vuonna 325 eKr. takaisin sotilaiden kieltäytyessä enää jatkamasta eteenpäin.

Paluumatkalla jopa kolme neljänestä armeijasta tuhoutui Gedrosian aavikolla. Aleksanteri pääsi kuitenkin jäljelle jääneiden joukkojen kanssa Persian ydinalueille vuonna 324 eKr.

Kuollessaan vuonna 323 eKr. Aleksanteri oli suunnittelemassa uusia sotaretkiä Arabian niemimaan ympäri ja läntiselle Välimerelle.

Mikä tappoi Aleksanteri Suuren?

Hellettä lievittääkseen Aleksanteri kävi kylvyssä, mutta lähti sitten jälleen kosteaan illanviettoon Medioksen luo. Kuume nousi entisestään, joten hän nukkui yönsä viileässä kylpylässä. Siellä hän vietti myös seuraavat päivät keskustellen tulevasta Arabian-sotaretkestä päälliköidensä kanssa.

Kesäkuun viidentenä tuskainen kuningas siirrettiin toiseen palatsiin. Polttavaa janoaan potilas sammutti taukoamatta viinillä. Kuudentena päivänä hän siirsi hallinnon rutiinitehtävät kenraali **Perdikkakselle**.

Seitsemäntenä kesäkuuta Aleksanteri ei enää kyennyt puhumaan. Seuraavana päivänä hän ainoastaan nosti voipuneena kättään hyvästelemään saapuneille rivisotilaille. Menetettyään välillä tajuntansa komentaja sopersi päälliköilleen pyynnön viedä ruumiinsa Siwan keitaalle Egyptiin. Seuraajaansa hän ei nimennyt, kuiskasi vain jättävänsä valtaistuimen ”parhaalle”.

Kuninkaan saamista hoidoista ei ollut apua, ei myöskään jumalille annetuista uhreista. ”Maailman valtiasta” menehtyi kesäkuun 10. päivän iltana 32 vuoden, 10 kuu-kauden ja 10 päivän ikäisenä.

Diagnooseja malariasta leukemiaan

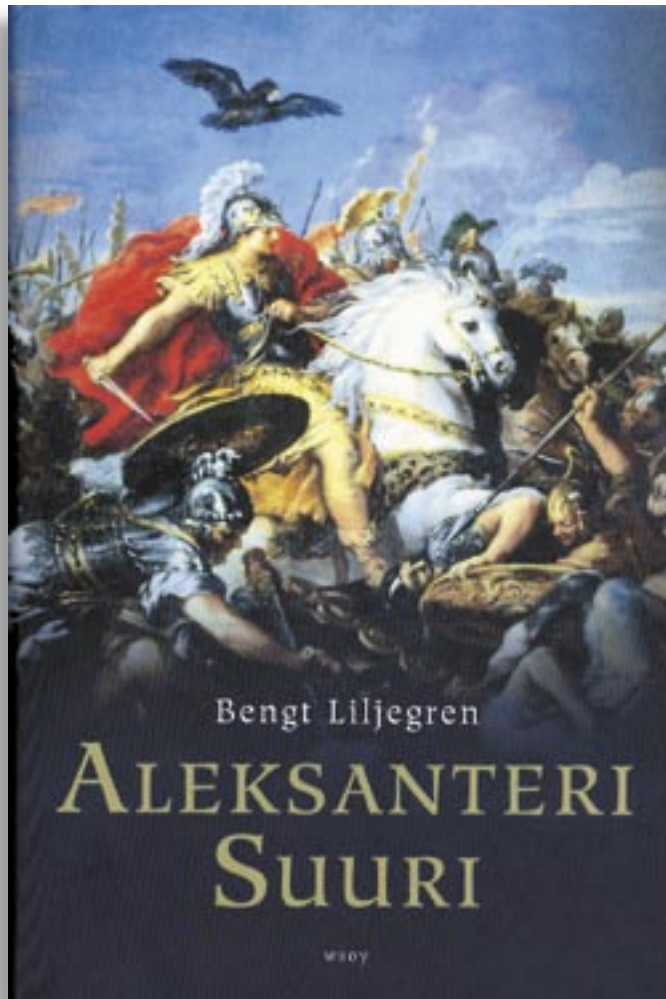
Aleksanteri Suuri vapisi viimeiset hetkenä ankaran kuumehorkan kourissa. Vähän ennen kohtalokasta sairastumistaan hän oli tehnyt uhkarohkean matkan Babylonin eteläpuolisille suoalueille, joilla *Anopheles*-moskiitto levitti *Plasmodium falciparum*-alkueläimen aiheuttamaa pelättyä vitsausta.

Afrikan sademetsistä lähtenyt malaria oli vähitellen kulkeutunut Niilillä pitkin Välimeren alueelle ja Lähi-itään. Aleksanterin aikana se oli Mesopotamiassa Eufraatin alueen soilla endeeminen ja varsin yleinen. Ei siis ihme, että huomattava osa tutkijoista uskoo suuren valloittajan tien katkenneen nimenomaan malariaan.

Hillittömän janon lisäksi kuninkaan tiedetään ennen kuolemaansa valittaneen myös pistävää kipua mahanseudulla. Oireyhdistelmä sai joukon yhdysvaltalaisia tiedemiehiä päättämään toiseen kuolinsyyhyyn: Aleksanteri menehtyi lavantautiin, amerikkalaiset väittävät *New England Journal of Medicine* -lehdessä vuonna 1998 julkaisemassaan artikkelissa.

Salmonella typhi kieltämättä on hyvin tehokas bakteeri, sillä jo muutama sata kappaletta voi aiheuttaa vakavan infektion. Ihmisen ulosteen saastuttaman ruuan tai veden välityksellä leviävän taudin tyypillisiin oireisiin kuuluvat muun muassa kovat vatsanvänteet.

Aggressiivisesti edennyt ja nopeasti kuo-

Sodankäyntiä, murhia ja rakkaiden etsintää. Bengt Liljegrenin räväkkä teos paljastaa mukaansatempaavasti ihmisen ja kuninkaan tarujen ja myyttien takaa.

Mieslempi kukoisti antiikin aikoina

Sotapäällikkö Aleksanteri oli valloittaja myös yksityiselämässään. Hän oli biseksuaali, mutta piti selvästikin enemmän miehistä. Pitkä, komea **Hefaistion** oli hänen rakastajansa ja luultavasti elämänsä rakkaus. Kuninkaan mieleen oli myös poikkeuksellisen kaunis persialainen eunukki **Bagoas**.

Aleksanterilla oli suhde myös viehättävään persiattareen **Barsineen**. Vaikka hänen mielenkiintonsa naisiin oli laimeampaa, hänellä oli useita vaimoja, kuten edeltäjälläänkin. Vallanperijän saamisesta ehdittiin kuitenkin jo huolestuakin, kunnes ensimmäinen vaimo **Roksane** tuli rasakaaksi. Poika **Aleksanteri IV** syntyi tosin vasta isän jo kuoltua.

Makedonian armeijassa oli yleistä, että nuorilla miehillä oli sukupuolisuhteita keskenään. Moniavioisuuskin oli luonnollista. Aleksanteri ei siis ollut poikkeusyksilö; hänen seksuaaliviettiään ei edes ole pidetty erityisen voimakkaana.

Kaikkiaan antiikin kreikkalaisilla ja myöhemmin myös roomalaisilla oli erilainen

käsitys seksuaalimoraalista kuin meillä – tosin tilanne ainakin vapaamielisessä Länsi-Euroopassa on taas muuttumassa. Esimerkiksi miesten välisessä rakkaudessa ei ollut mitään hävettävää tai tuomitavaa.

Kristinuskon muutti normit

Vasta kristinuskon voittokulku 300-luvulla alkoi suunnata sukupuolikäyttäytymistä ainoastaan miehen ja naisen välisen parisuhteen ja pelkän heteroseksin suuntaan. Uuden uskon kannattaja **Konstantinus Suuri** lopetti kovakouraisesti homoseksuaaliset kultit Aleksandriassa ja Libanonissa jo vuosisadan alussa.

Kristinuskon tuoma homokielteisyyden muutti myös lainsäädäntöä. Ankarat rangaistukset, kuten käden katkaisu ja polttaminen roviolla, otettiin nekin käyttöön jo 300-luvulla. Tiukimmissa kristillisissä teorioissa homoutta on pidetty jopa synnä Rooman valtakunnan tuhoon.

lemaan johtanut tappaja saattoi kuitenkin olla muukin kuin infektio tauti. Aleksanteri Suuren nujersi leukemia, uskoo vuonna 1970 teoriasia esittänyt **Fritz Schachermeyr**.

Kuuden litran viinimalja vei tajun

Taistelukenttien sankari vietti elämänsä viinimaljan ääressä. Kuninkaallisista päiväkirjoista käy ilmi, että esimerkiksi vuoden 324 eKr. marssilla Ekbatanaan Aleksanteri joi tauotta. Perille päästyä sama jatkui, ja valtaosan ajastaan valloittaja nukkui pois huono oloaan.

Kuninkaan rakastajan Hefaistionin terveyden samanaikainen romahdus johtui sekin luultavimmin holtittomasta juopottelusta. Kun kuumeinen mies ei sairastumisestaan huolimatta lopettanut juhlintaa, kuolema korjasi hänet pian Ekbatanaan saavuttua.

Kuuluiksi tulleissa toukokuun 29. päivän pidoissa Aleksanteri puolestaan tilasi jossakin vaiheessa valtavan, kuusilitraisen pikan viiniä. Sen siemaistuaan hän tuupertui tiedottomana maahan, kuvailee keisari **Augustuksen** aikana elänyt **Diodoros Sisilialainen**.

Makedoniassa raskas humaltuminen oli osa miehistä machokulttuuria ja rajut juomingit tavallisia. Hallitsija ei ollut poikkeus miesten joukossa. Varsin uskottavalta kuulostaakin, että hänet olisi vienyt ennenaikaiseen hautaan yksinkertaisesti juoppous. Mahdollinen malaria vain sinetöi asian.

Bengt Liljegren lisää yhdistelmään varmuudeksi vielä keuhkopussin tulehduksen; Aleksanteri oli pari vuotta aiemmin saanut Intiassa nuolesta haavan rintaansa.

Yletöntä alkoholinkäyttöä osoittavat sormellaan myös ne, jotka epäilevät kuninkaan

kuolinsyyksi maksakirroosia tai aivohalvauksia. Äkillistä haimatulehdustakaan ei ole voitu sulkea pois.

Arsenikkia tai strykniniä

Pian Aleksanterin kuoleman jälkeen levisi kuitenkin huhu, että valtias oli myrkytetty. Oireiden perusteella se oli saattanut tapahtua arsenikilla, joka tunnettiin jo antiikin aikana.

Arsenikki olisi saattanut olla peräisin Makedonian hopeakaivoksista, joista se oli kuljetettu Babyloniaan muulin kavioon koverretussa kätöksessä. Tappava aine tarjoiltiin uhrilleen perimätiedon mukaan Medioksen pidoissa.

Vuonna 2004 **Graham Phillips** esitti kuitenkin kirjassaan *Alexander the Great: Murder in Babylon*, että tappoiseena käytettiin alkaloideihin kuuluvaa kouristusmyrkyä strykniniä, joka olisi saatu Intiassa kasvavasta *Strychnos nux vomica* -koisoskavista.

Strykniinimyrkytykseen kieltämättä viittaavatkin historioitsijoiden kuvaamat oireet: sietämätön jano, kova kipu vatsassa sekä leukalukko eli puremalihaskouristus.

Aleksanterin aikalaisen, **Aristoteleen** oppilaan ja kasvitieteilijän **Theofrastoksen** (n. 372–287 eKr.) mukaan paras keino häivyttää strykniniin kiterä maku oli sekoittaa se viiniin. Niinpä jo humaltunut hallitsija ei huomannutkaan juomassaan mitään erityistä.

Rakkauden raivoa tai politiikan pyörteitä

Niin murhaaja kuin surmatyön motiivi olivat klassiset: mustasukkainen puoliso. Näin sanoo Phillips, joka esittää väitteensä tuek-

si erilaisia aihetodisteita. Roksane oli käärmeissään sekä miehensä rakastajasta – jonka hän ehkä myös saattoi pois päiviltä – että tämän ottamista uusista vaimoista.

Toisen teorian mukaan murhan takana oli Makedonian valtionhoitaja **Antipatros**, joka oli hieman ennen Aleksanterin kuolemaa saanut kutsun saapua Babyloniaan. Antipatros oli riidoissa kuninkaan Makedoniassa oleskelleen äidin **Olympiaksen** kanssa, joka oli juonitellut häntä vastaan. Valtionhoitaja pelkäsi ehkä syystäkin tulevansa teloitetuksi – ja päätti kenties ehtiä ensin.

Myrkyn paikalle olisi tuonut Antipatroksen poika **Kassandros**. Hänen veljensä **Iollas**, kuninkaan juomanlaskija, olisi sekoittanut sen sitten Aleksanterin viiniin. Myös toukokuisen illan isäntä Medios olisi ollut mukana juonessa, olihan Iollas puolestaan hänen rakastajansa.

Kolmas otaksuma kuuluu, että Aleksanteri Suuren murhasi tyytymättömien ylhäisten päälliköiden juntaa. Entiset ystävät olisivat kyllästyneet hallitsijan kasvavaan hybridikseen, itsevaltaisuuteen, itämaistumiseen, puhdistuksiin ja jumalointivaatimuksiin. Kuninkaasta oli tullut heidän silmissään tyranni.

Totuus Aleksanterin kuolinsyyistä jäänee ikuisesti hämärän peittoon. Yllättävin tieto jälkipolville on ehkä se, että hänen kuolemaansa ei juuri kukaan aikalainen surrut. Valloittajan ura oli ollut erittäin verinen, eikä hän ollut kaihtanut joukkomurhiakaan.

Maailman valtiaan ruumis palsamoitiin ja vietiin Egyptin Aleksandriaan, jossa se oli nähtävillä antiikin ajan, mutta katosi mystisesti 300-luvulla jKr. □

Kirjoittaja on historioitsija ja vapaa toimittaja. pekka.heikura@pp1.inet.fi

Kemia-lehti on ilmoituspaikka

Numero 2/2007 on ChemBio 07 -erikoisnumero!

Virallinen messulehti jaossa Helsingin Messukeskuksessa 27.-29.3.2007.

Huom! Maksimoi näkyvyytesi ja varaa nyt paikkasi erikoisnumerosta!

KEMIA

KEMI

TEOLLISUUS • TUOTANTO • TALOUS • KÄSITYS • YMPÄRISTÖ • ED • MARK • PÄÄSTÖ

Tiedustelut ja varaukset:

Sauli Ilola myyntipäällikkö
e-mail: sauli.ilola@kemia-lehti.fi
Puhelimit: 020 729 0525, 040 546 1241
telefax: 020 729 0521

